ساٿي

گهڻي مشڪلات کانپوءِ هڪ اسڪول ۾ نوڪري ملي ويئي. فضا ۾ گيت گونجڻ لڳا. شيد هونءَ به گيت گنجندا هئا پر منهنجي من نوڪريءَ جي چنتا ۾ چور، زندگيءَ جي مناس کان ڪجهه وقت لاءِ منڪر ٿي پيو هو. اڄ وريءَ به پهاڙن تان لهندڙ ڌارا کي رڪاوٽ دور ٿيڻ تي نچي نچي ٻُڪڻي ٻُڪڻي، هيٺ لهڻ جو موقعو مليو هو.

مان صبح جو ڪلف لڳل ساڙهيءَ جو پلئه هوا ۾ لهرائيندي، اسڪوس جي عمارت جا وڏا وڏا ڏاڪا ٽپندي، پرار ٿنا تي اچي حاضر ٿيس. سڄي اسڪول جا ماستر ماسترياڻيون شاگردن جي قطار اڳيان صداقت سان بيٺا هئا. منهنجو من ته اڄ هڪ هڪ شئين مهانڊي کي عجائب گهر جي چيزن وانگر چتائي چتائي ڏسڻ ۾ مشغول هو. نظر ڦرندي ڦرندي هڪ قداور ماستر تي اٽڪي بيهي رهي. منهنجي دل ۾ هن لاءِ هڪ تشبيهه نهي ويئي، ”وڏي ٿڙ وارو وڻ“ هو پرار ٿنا مهل پهرين ڪجهه وقت اکيون بند ڪيو بيٺو هو، پر ٿوري دير کانپوءِ اکيون کولي يڪ ٽڪ ڏسندو رهيو. خبر ناهي ڇا ٿي ڏٺائين. سندس اڳيان اهڙي چيز ته هئي ڪانه جلئين ڇڄي. مان به بلبرا شئين هئس، پر هن مون ڏانهن ته ڪونه ٿي ڏٺو. پرار ٿنا پوري ٿي بهارن جون قطارڻ هلڻ لڳيون تم به هي شخص اهڙي ڪودرشيه ڏسي رهيو هو جو سڀ قطارون لنگهنديون رهيون پر هو ان ڏسڻ ۾ ئي مگن هو بيٺن ماسترياڻين سان گڏ مان به سندس اڳيان لنگهي ويس ۽ ويندي ويندي ڏٺم ته سندس ويجهو اچڻ مهل هڪ ماسترياني عطر سان تر ومال کي مٺ جمان آزاد ڪري، هوا ۾ لوڏائيندي سرهاڻ پکيڙيندي ويئي.   مون دل کان پڇيو، ”هن ڪئين چو ڪيو؟“ دل چيو، مينڪا کي ڪين شؤق ٿيو هو وشوامتر جي اڏولتا کي لوڏائڻ تي!“ پر هيءُ رشي ته اَچل ڪڙو هو.

اسڪول ۾ ٿنون ڪم سنڀاليندي به ٿي ڏينهن هيءُ شخص، ڪئين ڇڄي، ته مونکان وسري ويو هو. پر جلئين پنهنجا پير ڪتل سمجهيم، تلئين منهنجي نگاه ”هن وڏي ٿڙ واري وڻ“ کي زمين ۾ ڪتل پاڙن کان وٺي ٿارين پنن ويندي سندس پاڇي تئين ڊوڙي ڊوڙي جا چڻ لڳي. هڪ ڳالهه هن بلبت ڏاڍي عجيب لڳي. سڀ ماستر ماسترياڻيون کيس ”بلبا“ چوندا هئا، پر هڪ ماسترياڻي کيس ”پلئو“ چوندي هئي. پڇا ڪرڻ تي معلوم ٿيو ته اها سندس ڌيءَ هئي. مون رسيس مهل يڪدم وجي کيس واڌايون ڏنيون. چيم، ”ڀاڳن واري آهين، جو ههڙو پيءُ تنهنجو بلبا آهي“ هو کلي کلي وجي بيٺي ٿيندي، چيائين ”وڃ بلبا ته تنهنجو هوندو، سڄي جڳ جو هوندو، مان ته کيس ”پلئو“ چوندي آهيان“.

مان للبت ڦکي ٿي ويس، ليڪن هار مڃڻ واري ڪين هئس، کلي چيم، ” ههڙي ماڻهوءَ کي مان بلبا ته ڇا، پر پنهنجو ساٿي سڏڻ ۾ به آر نه ڪريان“.

”ساٿي“ اکر تم بيون سڀ ماسترياڻيون وري کلڻ لڳيون. پر اوچتو ئي بلبا ماستر بيٺو هو. هو چئي رهيو هو، ”سچ ڪڪي! اسين ٻئي اڄ کان وٺي هڪٻئي جا ساٿي آهيون. “ ۽ هڪ ڪرسي سيري ويهي رهيو.

چانهه اچي ويئي هئي. مون چاه جو هڪ ڪوپ، ٽري مان کڻي ساٿيءَ جي اڳيان وڌائي چيو، ”ڪامريڊ“ ۽ ڪئين محسوس ڪيم جڻ ”ساٿي“ اکر جيڪا سيني ماسترياڻين جي منهن تي کيان ڪشي چڙي هئي، ان جو ڏاڳو ”ڪامريڊ“ اکر سان هڪ ٿڙ ڪندڙ آواز ڪري ٽٽي پيو ۽ ڪمان هڪدم سڌي ٿي ويئي.

ٻئي ڏينهن ساڳي رسيس جي مهل هئي. هڪ ماسترياڻيءَ مونسان بحث ڇڻي ڪيو ته انگريزي ۾ ايترا ته گهڻا اکر موجود آهن، جو ماڻهو ان ٻولي ۾ پنهنجا خيال بلڪل آسانيءَ ۽ نزاڪت سان ظاهر ڪري سگهيٿو.

”سنڌي ٻوليءَ ۾ به پنهنجا خيال نزاڪت سان ظاهر ڪري سگهجن ٿا!“ ساٿيءَ بلڪل نهر سان منهنجي پنيان چئي ڏنو. الاجي ڪتيري دير کان هو اتي موجود هو. مان ذرا ڇرڪي ويس. پاڻ سنڀالي ڪرسي تان اٿي ساٿي کي وهڻ لاءِ آڇ ڪيم ۽ هو بنا مهرباني مڃڻ جي ويهي رهيو. سيني ماسترياڻين کي مخاطب ٿي پنهنجو پاسو پيش ڪندي، هو چوڻ

لڳو. شاهه پنهنجي رسالي ۾ عورت کي گهٽ ۾ گهٽ ويهن نالن سان سڏيو آهي. ’اُن لاءِ هن ڪئين اکر ڪتب آندا آهن. سنڌيءَ جو پورو پورو گيان هجيوَ ته ڏسو سنڌيءَ ۾ پنهنجا خيال سهڻي نموني ظاهر ڪري سگهو ٿيون يا نمباقيمڪئين چوڻ ته سنڌيءَ ۾ اکرمئي ڪونهن سا ته وڏي ارهه زوري آهي.‘
مهيو ڪير شايد هيءُ اکر چوي ها ته مونکي پورو وشواسمئي نه اچي ها. مگر ساٿي انسانمئي اهڙي هو جنهن کي ڏسنديمئي مان ودهي ويني هئس ته هي ڪو وڏو وينجهار آهي. جنهن کي هيرن لالن جي پوري پرک آهي. منهنجي اڳڪتي غلط ڪانه نڪتيمبن چئن ڏينهن ۾مئي معلوم ٿي ويم ته ساٿي هڪمبزرگ ليکک آهي. سنڌ ۾ پلارهيس ننڍي شهر ۾ سو مونکي ڪهڙي ڪل ته هي صاحب ڪراچي جي مشهور معروف هستي آهي.
هڪ ڏينهن سنڌي ساهت سميلن ڪاميٽي جي ميٽنگ تان موٽي رهيا هئاسين ته ساٿيءَ منهنجي ڪلهي تي هٿ رکي چيو. ”ڪڪي. تو ڪتي پاڻ نڪئي رکيو هو؟“ مان ڪجهه نه سمجهي سگهيس. ميٽنگ ۾ ته ساٿي جي هڪدم سامهون تي ويٺي هي! ڪن رکي وري چيڪئين. ”تون ناولمه لکندي آهين؟“ منهنجي دل ۾ آنڌي مانڌ مچي ويئي ته هيءُ ڦلڪڙ انسان منهنجي لڪٽيءَ تي الاجي ڪهڙي ٽيڪا ڪندو. ليڪن جڏهن ساٿي چيو. ”ناول ۾ جنهنمهڳٽيمهولي چتر ۾ ويهي چٽيا اٿيئي ان لاءِ توکي داد ٿي ڏيان“ تڏهن هن درياه دل انسان لاءِ شرڌا ڪان منهنجو ڪنڌ جهڪي ويو. ساٿي ڪلي چيو. ”تون ترقي پسند ليکڪا آهين؟“
مون ڪنڌ ڌوڻيو. تج چيڪئين. شاباش آهي توهان ترقي پسند ليکڪن کيجن سنڌي ساهت ۾ سني پرمار ڪئي آهي.“
مانمبغضيمبعضي ساٿي جي گهر هلي ويندي هيس. هڪ ڏينهن ڪيسمبستريته ليٽيل ڏٺم. مضبوط سبر هڪ رات ۾مئي لمبل ٿي ويو هو. ساٿي جي ڏي اکين ۾ نير پري مونکيمهئي ڪمري ۾ وٺي ويئي. چي. ” پيٽ ڊاڪٽر کين آرام ڪرڻ لاءِ چئي ويو آهي. پر رات ڪان وٺي الاجي ڪهڙلمبول پيومبولي.“
مون چيو. ”چا ٿو چوي؟“
ڌيءَ ڌجهندي چيو. ” چوي ٿو: مان هن پيري ڪٽ تان کين ’اٿي سگهندس. پر منهنجي مرڻ تي اچا اصل ڪانهي. پلا سچي عمر کيڪئين سچ جي ڪمڪئي سومبيماري مان ڇنڻ لاءِ پئسو ڪتان اچي!“
مان ولڪڙي تي ويسمبلبا ...... ساٿي..... موت! هڪ عجيب سناٽو لڳي ويو. جڻ دل جي دک دکمبيهي ويئي. مان ڏيري ڏيري وجي ساٿي جي ڪمري ۾ ويهي رهيس. هو جاڳي پيو. مونکي ڏسي چيڪئين. ”ننيڙي شاخ اچي ويئينءَ؟“
چيم. ”توهان کي خبر آهي ڇهرئين دفعي توهان کي ڏسي مون دل ۾ چاچيو هو؟“
”چاچيو هوءِ؟“
”مون چيو هو: وڏي ٿڙ واري وڻ.“
”پر جنهن وڻ جي پاڙي کي ڪيڙو لڳل آهي. اهو وڏو ٿڙ رکي چاڪندو؟“ ساٿي جي اداس نگاهه ساري ڪمري جي ديوار تان ڦرندي ڦرندي دروازي تي پهچي ويئي. جڻ چئي رهي هئي. ”الوداع ننيڙي شاخ!“
مان ”الوداع“ اکر جو تصور ڪري ڏکي ويس. ساٿي چيو. ”سالن ڪان هي نگريمبيماري هلندي اچي. پر هميشهه هٿ تنگ هو. هاڻي تمبيماري رڳ رڳ کي وکوڙي ويئي آهي...“
مون کي ساٿيجي شاهوڪار دماغ جي ته گهڻي ڄاڻ هئي. سو چيم. ” توهانجو هٿ تنگ ٿيو. ته ڇاٿيو توهين سناج جي ملڪيت آهيو. توهين ڇومبيمار رهو؟“
”هن سناج جي ملڪيت؟ . . “ ساٿي ڪلڻ لڳو. هڪ ڦڪي نراس ڪل. جنهن مان ساري زندگي جون نااميدون ۽ حسرتون ٽپڪي پيئون. ”ڪڪي. هن سناج ۾ ته رپين پئسن کيمئي ملڪيت سڏيو ويندو آهي. انسان کي ملڪيت سمجهڻ ته شايدمبي ڪنهن قسم جي سناجمئي سيکاريندي!“

اُن رات مونکي ننبڊ ڪين آئي. ساٿي جون نا اميد نگاهون درين درن, طاقن پٽين تان هلديون اچيو اکيان بيهن. صبح جو اک لڳي ويئي ته ڏسان هڪ سخت طوفان اچي رهيو آهي ۽ ان ۾ هڪ وڏي ٿڙ واروبڙ جو وڻ, پاڙن کان چڪجي چڪجي, زمين کان زوري پنهنجا پلئه ڇنڊئي, ڌڙام ڪري پٽ تي ڪري پيو. مان ڪيڪ ڪري جاڳي پيس.

صبح جو اسڪول ۾ ويس پر پاڙهڻ تي من نه پيو لڳي. دل جو تهن مان هڪ سڏ پيو اچي, "ساٿي!ساٿي . . . . او ساٿي"

موڪل کان اڳ ئي ٻلبا جي گهر ڏانهن قدم هليويا, مگر چلڻ ٿ وٿ اچي پاري ٿي پيا ....ٻلبا جو وڏو وڏو سرير پٽ تي لاٿو ويو هو. سندس مٿن وٿ ڏيئو رکيو ويو هو. ساهت جو گهوٽ لاوٽن ۾ ويڙهيو ويو هو.

مان هڪ ڪنڊ ۾ ويهي رهيس. هڪ ٻيڙي پار ڪدي ڇئي رهي هئي, "هاءِ منهنجي لالڻ ڪئين ڏينهن ڪٽڪ ڇچٽي ۽ هڪڙي ڪتل تي ٻه گذ ڪيو, پر پنهنجي لوڏ نه لاٿئين, هاءِ فاقن هٽي منهنجي لاڏل جون رڳون ئي نچوڙي ورتيون. .
"

منهنجين اکين مان برسات ٿمي پيئي. ڪئين انسان آيا ڪئين ويا. شام ٿئين گلن جا ڍير لڳي ويا. مان ڪهڙا پشپ چاڙهيان؟ مونکي لڳئين محسوس ٿيو جڻ منهنجن هٿن جون آڱريون رتورت ٿي پيئون آهن, منجهانئن رت جا ڦڙا ڳري ڳري لکي رهيا هئا:

"ساٿي, جا سماج توکي پنهنجي ملڪيت نٿي سمجهي ان جي نسن مان رت ضرور سکي ويو آهي. ساٿي, مان پنهنجي قلم سان انجي رت واهڻن ۾ پريل گند کي ڪرڙي ڦٽي ڪنديس. مان هيئنر لکنديس, ساري عمر لکنديس. . ."

نوٽ:ــ هيءَ ڪهاڻي سر ڳواسي شري لعلچند امرڏ لومل جڳتاڻيءَ جي مرتيوءَ (اپريل 1955 ۾) جي صدمي جي اثر هيٺ لکي هئم. جيتوڻيڪ ساڻس ٻن ٽن دفعن کان وڌيڪ ملاقاتون نصيب نه ٿيون تهه سندس شخصيت مون تي ڪافي اثر ڇڏيو, جنهن مان مٿين رچنا جنم ورتو آهي, جا حقيقت ۽ ڪلپنا جا ميلاپ آهي جڻن اڪثر ڪهاڻي ٿيندي آهي.